

Изази три
пут у месе-
цу, на 1½
табаку.

Претплата
се шаље на-
пред уред-
ништву.
Неплаћена
писма од
нередовних
дописника
непримају
се.

ПАСТИР

За све срп-
ске крајеве
стаје на го-
дину 60 гр.
или 6 фор.
на по год.
30. гр. или
3 фор. на
три мес. 15
гр. или 1.
фор. и 50 н.

ЛИСТ ЗА НАУКУ И КЊИЖЕВНОСТ ДУХОВНОГ САДРЖАЈА.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ ПРОТОЈЕР. И ПРОФ. НИКОЛА ПОПОВИЋ.

САДРЖАЈ: Беседа. — Слобода хришћанска. — Историјски преглед српске цркве. — Вера и разум. —
Добра и рђава страна нашег свештенства. — Кореспонденција. —

БЕСЕДА

На св. Аранђела Мухаила.

Не сви ли сѣть служевнии дѣси
кз служеніе послаеми за хо-
тащиуѣ наследовати епасеніе.
(Ев. 1. 14.)

Има ли што лепше, што красније од ове светле, оби-
лате мисли? Има ли што боље, што утешније, од овог слат-
ког за нас земнородне, гласа? Становници света небеског,
као прва и највиша саздања божјија пазе на нас, као на ра-
зумне становнике света земаљског, као на своју млађу
браћу, љубе нас љубављу небеском, чувају од сваке беде и
напасти! А зашто? Зато што и у нама снја образ божји,
што и нас загрева обилата љубав оца небеског, што и до
нас допире светлост од лица божјија. Велики пророк божји
Давид, прозревши у диван закон мјрозданіа божјиег и у
ово сродство међу анђелима и људима ускликнуо је: „и ан-
геломз скоимз заповесть о тебѣ сохранити та ко всѣхз пѣ-
техз твоихз.“ И није ли чудо, није ли стидно да се и после
ове јасне, ове слатке за човека Хришћанина истине, опет
налазе људи. који не осећају, који се сумњају у то прису-

ство добрих анђела уза њих? Није ли чудо... Па и није; јер има их, који се по развратној природи својој сумњају и у божње присуство у свету, — сумњају, па шта више и говоре у срцима својим: нѣсть Богъ. Но људи благочестиви, људи добри, умом и срцем својим узвишени, осећали су то присуство добрих анђела не само духом, већ и телесним очима удостојили се видети лик тих небесних становника. Ако и ми бл. сл. будемо пажљивије посматрали себе, ако боље и усрдније будемо при светлоћи слова божјег и учења свете цркве, разгледали различне појаве у нашем духовном и телесном животу, то ћемо се без икакве сумње уверити, да нас у путу ово земаљском прате одиста анђели небески, да су они наши наставници у вери и побожности, руководитељи у наравственом усавршавању и добродјетели, хранитељи душа и тела, и молитвеници за нас пред престолом милосрдног Бога.

Коме се од нас није догађало до по кадкад наиђе на њега као неки дремеж, као неко мртвило, да душу његову обузме нека олабављеност, неделателност? И ово траје по кадкад дан, два, а по кадкад и десетак дана. Но на једанпут без икаквог по изгледу узрока, у уму његовом, као муња засниа светла мисао, у срцу оживи узвишено чувство, а у вољи — спасавајуће расположење. И он с миљом започиње изнова своје радове, разгледа дела божја и његову премудрост, добива особиту тежњу к добротинству, и *воља* која беше пре ништавна, нуди му сад своју услугу, и готова да изврши све оно, нашта га сад та висока чувства покрећу? Па одкуда такав изненадан обрт у души његовој? Откуда та жива, та светла мисао, та снага воље код оног, који пре једног тренутка беше онако сбуњен, олабављен? Нека нам на то одговори онај, који не признаје додир с њим анђела божјих.

До душе он би нам могао рећи: да то зависи од неких несхватљивих спољашњих околности. Но зар може

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тако говорити прави Хришћанин?.. Зар може.. кад му по-
ред сопственог искуства говори још јасно и слово божје, да
у човеку „глаголетъ ангелъ“ (Зах. I. 9. 13. 14.)

Обазри се око себе, Хришћанине, и погледај, какве
беде и невоље предстоје ти на сваком кораку! Одозго суд,
одоздо ад, а у срцу страсти. И очи и руке твоје често иду
против тебе, саблажњавају те. Ти хоћеш једно, а чувства
повуку на друго: у теби самом ти видиш други неки за-
кон, који пркоси закону ума твога. И најмања травка, и
најмања животиња, кадра је по кадкад да уништи твоје биће,
да те растави од милог и драгог, да те уклони пре времена
с овога становништа твога. И зар невидимо у свакоме дану
у свакоме сахату, како коса смрти облеће и око нас и коси
свакидашње из средине наше спремно и неспремно, богато
и сиротно, старо и нејасно? Па шта те је, о Хришћанине,
спасавало и сачувало више пута од свега овог, и то баш
онда, кад по изледу ти ниси могао ни мислити о свом из-
бављену? Шта је одвратило твоју мисао, твоју жељу, од рђа-
вих и несрећних предузећа, због којих би могло да пропадне
твоје име, твоје значај у друштву, па и вечно твоје спасење?
Зар није то био твој анђео хранитељ, који те је у за стопце
пратио, чувао и предохрађивао?

Но ти још сумњаш, ти хоћеш бољих доказа? Ако је
тако, то дај да се обратимо к прошлости, к божанственој
и светој историји. Товија лишио се беше вида и ничим него-
ше излечити болест ову. Излечи га чудним начином анђео
небески.¹⁾ Измаило умираше од жеђи у пустињи, но анђео
притрча му у помоћ и угаси жеђ његову.²⁾ Данило скапа-
ваше од глади у пећини лавовској; но анђео с неба донесе
му хране и утиша глад његову.³⁾ Лот погинуо би у време
истребљења безбожних градова Содоме и Гоморе, да га ан-

1) Тов. 1. 2.

2) Бит. 21. 14.

3) Данил 14. 31.—37.

ђео није истраго из те средине безбожничке и показао му место где он може наћи спасења.⁴⁾

Но ти опет питаш и велиш: „па кад анђели хранитељи чувају тако наш спољашни живот и предохрањавају га од различних беда и напасти, то зашто и опет сналазе људе различите болести, па и изненадне смрти? Зашто ти небески помоћници не предваре то и не отклоне?“

Нема сумње да они мотре и над спољашним животом нашим, отклањају различите беде и напасти, но само утолико, у колико спољашња наша безбедност и спољашње наше благополучије бивају потребни ради блага живота нашег унутрашњег, — духовног. У противном случају они подвргавају човека нарочитим невољама и искушењима. Тако на прилику анђео поражава становнике Јерусалима за охолост Давидову.¹⁾ Асирјане за охолост Синахерима.²⁾ У таквом случају они личе на веште лекаре, који да би излечили једну већу и опасну болест, производе другу мање опаснију. Но старање анђела обраћено је још више на душу: њу они предохрањавају од лукавих наговарања *духа злобе*, одушевљавају у борби за у савршавање и достижење своје лепе цели. Па зато кад год ко види себе да је спасен од какве невоље, да је избављен од греха и саблазна, нека свакад има на уму, да ово није учинио толико сам, колико с помоћу доброг свог анђела хранитеља.

Но присуство наших анђела најбоље се може опазити онда, кад наступи време да се душа наша опрости са телом. Јер у том последњем моменту, кад већ све живо оставља човека, кад и очи и сав састав његов није већ у стању да га служи и да саопштава спољне упечатке, — приступају тек онда на јавно к њему анђели небески, и предлажу

4) Бит. 19.

1) 2. Цар. 16, 24.

2) 4. Цар. 19. 35.

своју моћну услугу. Свето писмо изриком нам каже да се они заступају за душе добре и побожне и да их по разлучењу с телом узимљу и носе *на лоно Аврамово*: „бисть же говори еванђеље, слѣчиса умрети ницемъ Лазарю и несенъ быти ангелы на лоно Авраамово.“ (Лук. 16. 22.)

На послетку наступиће славно царство божије, зачуће се страшан и последњи суд божији. Човек није кадар да опише онај страх, онај ужас, који ће обузети душе људске, кад предстану том праведном и последњем суду; јер у тај мах све шта је ко радио, шта је ко мислио и жељео изаћи ће, по уверењу слова божија, на видик и биће познато свима и свакоме. Пророк Днило видео је тај призор у сну па и то се грдно уплашио! „видѣхъ, вели, ко снѣ ношю и се на облацѣхъ яко сынъ человекъ идый баше и кострепета дѣхъ мой.“ Га шта ће бити с човеком кад он то види то не усну, већ на јави? Један умиљати поглед другог суштатства био би у то време за њ снажна потпора, обилата помоћ. Но онај, који је овде тражио анђеоског погледа, сретнуће га и тамо. Анђели који нам служе овде, нећеју нас оставити ни при страшном суду божијем: и тамо ће они отклањати од нас плашње и зебње, представ заједно с нама пред лице правосудног Бога. И тако, бл. хр. анђели нас прате од колевке па до гроба, а не остављају нас ни за гробом, ни увреме страшног суда божијег.

Но ако ми немамо живе вере у њих, ако се нестарамо о нашем временом и вечном спасењу, онда се није ни чудити зашто већина не опажамо то присуство добрих анђе-ла уз нас, што несхваћамо уплив њихов на душу нашу. Велики дух анђеоски проницавајући у тајне божије, излива се у непрекидној хвали и прослављању Господа. Но ако је наш дух расејан по сујети ово-светској и не налази никад времена удубљавати се и изучавати премудрост божију, или што је још горе, служи се *светом истине* за достижење себичне

своје цели, и брани лаж за ништавну корист своју: онда дух анђеоски нема места код нас, нити може бити с нама.

Срце је анђеоско преиспуњено љубављу јер се орошава непрекидно бесконачном љубављу у престола славе оца не беског. Ако код нас оскудева ова дивна црта њихова, ако ми у место љубави допуштамо да срцем нашим завлада злоба, освета, себичност: онда опет није чудо, што ми невидимо, што неосећамо присуство добрих анђела!

Воља је анђеоска склоњена свагда на добро. Они су готови помоћи свакоме, без разлике пола и стања, ако само смртни ту њихову помоћ заслужују. Но ако и код нас не буде овако дотерана воља, да је готова притрчати у помоћ свима и свакоме, где је само та помоћ потребна, онда опет није с нама анђео хранитељ, онда ми опет неможемо осетити његово присуство уз нас.

Развијај о Хришћанине у души мисао истинску, високу, која битвоје земаљско биће везивала непрестано са небеским, — развијај у срцу љубав обилату, пуну самопрегорења, а у чувству вољу, готову на све оно, што је истинско и добро. што је лепо и прекрасно, пак ћеш онда видети, пак ћеш осетити присуство божијег анђела с тобом и у теби.

Слобода хришћанска.

(Продужење из 39. бр.)

Прва хришћанска црква у средини незнабошког света, представљаше идеално друштво, о каквом нису смели ни мислити стари философи. У историјском животу хришћанских народа, она служи јаким основом слободно-наравственог развијања човечанства у вери и друштвеном животу, а у једно фактичким идеалом, коме треба да тежи сво човечанствокако у породичком, тако и државном уређењу. Но за кратко време сјајаше та светла звезда, на мрачном хоризонту старог незнабошког света. С раширењем спољашњих граница нове цркве,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

развијала се и исцеђивала, тако рећи, и унутрашња сила њена, која такослободно и тако чврсто сједињаваше у једну душу мали број њезин. Различни народи, различни карактери и умови, који састављаху друштво нове цркве, неприметно уношаху у њ остатке незнабошких обичаја, покварености, старих празноверица и предрасуда, а нарочито наклоност к мистичким *созерцанијама* источне философије, и к дијалектичним танкостима западне софистике. Још док бејаху на земљи апостоли, у области вере јавише се страшне јереси, које поткопаваху у самом основу истинитост Хришћанства. И ево апостоли стају на пут том раздвојењу и предохрањавају целост учења проклетством: „Аше и Ангелз сз небесе благовѣстить вамз паче, еже благовѣстихомз вамз, анатема да вѣдетз.“ (Гал. 1. 8. 9.) И тако, слобода разумног испитивања вере ограничава се једном на свагда положителним *откровењем*. Пре, док бејаху само неке сумње у појединим правилима вере, апостоли заповедаху, да се скротошћу и љубави исправља изнемогаши кз вѣрѣ (Рим. 14. 1.), па и на оног, који би се упорно противио преданом учењу, гледати не као на непријатеља, већ трпеливо обавешћавати га, као брата (Сол. III. 14. 15.) А сад при опасним заблуђењима јеретик, после првог и другог обавешћења, прогони се из друштва хришћанског, као осуђеник, на векове. (Там. III. 10.), па и епископу забрањује се, да може имати с њим ма какву препирку у ислеђивању вере. (I. Тим. 6. 3. 5.); а прочим Хришћанама забрањује се примати га у своју кућу, јести заједно с њим, па шта више и поздравити се с њим у путу, (2. Јов. 1. 10. 11.). А што ако се деси, да заблудивши, буде муж, отац, брат, или драгоцени друг?! Страшна стега савести у опхођењу с ближњима!

У области наравственој све беше предостављено субјективном суду савести и у унутрашњем осећању срца. А сад кад се јавише међу Хришћанима пороци који пред очима незнабожаца унижаваху и саму религију, наравственост

појединих лица потпада већ друштвеном прегледању, и јавни грешних наказује се свеопштим презрењем. „А сад вам пишеш да се немешате, ако неки, који се брат зове, постане блудник, или тврдица, или идолопоклоник, или кавгаџија, или пијаница, или хајдук; с таковима да и не једете. Извадите злога између себе.“ (1. Кор. V. 11. 13.) Страшан опит таквог суда показао је апостол сам над коринтским крвосмешником, који је по општем решењу предан сатани ко изнеможеніе плоти, (1. Кор. V. 4. 5.) Ево где је начело страшне власти црквене над савешћу верујућих, — власти, коју су и сами апостоли употребљавали лично, наравно не на разорење, већ на сазидање, но која је у рукама њихових прејемника могла лако да пређе у духовни деспотизам, у насиље савести — које је теже и црње од свакога физичкога ропства.

У управи црквеној од самог начела учествоваху подједнако сви чланови њени. Шта више, апостоли, који бејаху заузети искључиво проповедањем слова божија, просто одрицаху се од распоређења спољашних послова црквених. (Дејан VI. 2. 3.) А сада управитељна власт усредсређује се у руке епископове: њему се даје право да чини распоред с имућством црквеним, да прима или да не прима на њен врат удовице и сиротињу; да изриче без апелирања пресуду не само над мирјанима, већ и над пресвитерима; да одлучава од цркве оне, који неверују право, јавно па и без сваког заклона нештедећи да се грешници испоље и избличе. (Тим. I. 13.) Одавде се започиње групирање и превага клира, чега се тако јако бојаше апостол Петар, кад саветоваше пастире: *пасите стадо божје, које вам је предато, и надгледајте га, не силом, него драговољно, и по Богу нити за неправедне добитке, него из добра срца; нити као да владате народом; него бивајте угледи стаду.*“ (Пет. V. 2. 3.)

Још за живота јеванђелиста Јована јавише се међ епископима такви властољупци, који непризнаваху над собом ничијега суда, не даваху рачуна о свом владању ни апо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА

ВИБЛИОТЕКА

столима, нисв оіоі цркви, већ располагаше по своіоі вољи са имањем црквеним, и изгонише из друштва *veruŕuŕia* кога су хтели (3. Јоан. 1. 9. 10.) А у току времена значај клира, а нарочито епископа, у цркви увеличава се и добија нову санкцију у писанијама скатиџ отцакз и у уређењима сабора. Св. Игњат Богоносац непрекидно саветоваше, да се треба безусловно повиновати епископима и пресвитерима. Свети Кипријан иде даље. Он удицу епископа оличава сву цркву: „гди је епископ, тамо је и црква. Ко није с епископом, тај је ван цркве. Сваки мора удешавати своје мисли, да у делима вере мисли онако, како мисли његов епископ. Нико неможе разрешити свезаног испитиміом до онај, који га је везао.“

Сабори, који се по кадкад сабираху под овим правцем, увеличаше још више власт епископску, и ограничише слободу Хришћанима бсзбројним мноштвом правила и уређења. Од времена Константина великог, почеше се мешати у дела вере и црквену управу и императори грчки, те својом неограниченом влашћу, а често и жестоким тиранством, сасвим угушише слободу религиозног убеђења и права хришћанске савести. Ми узимамо суму делатности хришћанске мисли и практике у току 8 векова, донде, докле се свршише вселенски сабори. Шта уради богословски разум за то време у области вере? Он објасни многе стране хришћанске догматике, определи тачно догмате вере, који бејаху неопходни за спасење наше. Но ово се изрази не путем слободног истраживања истине, већ под најжешћим притиском и околностима. Јеретици, нарочито у време Арија, поткопаваху у самом основу Хришћанство, и приморавашу оце цркве да се у дубљавају у најмање ситнице св. писма. Но шта кошта православље тај драгоцені споменик осмо-вековог развија богословске науке! Колико милиуна рођене деце хришћанске цркве, осуди се на презрење и гођење — у овом животу, а на вечно проклетство и осуђење — у будућем!?. Или, с

друге стране, колико се разруши православних храмова, протера и љуто казни епископа и других верних синова, једне мајке цркве!! Овде нема ни сењке од оне слободе мисли, од оног поверљивог удубљења ума у тајне *божја слова*, о којима говори апостол: „преобразујте се обновљењем ума вашег, да би сте могли кушати, које је добра и угодна и савршена воља божја;... мислити у смерности, као што је коме Бог уделио меру вере. (К Рим. XII. 1. 3.) „Да Бог Господа нашег Исуса Христа, даде вам Духа премудрости и открићења да га познате, ... да би сте могли видети која је.. и каква је изобилна величина силе његове.“ и пр. (Ефес. I. 17. 19.)

Под страхом саборског ауторитета — с једне стране, а под безусловним деспотизмом световне власти — с друге стране, сваки слободан мишлица ризиковао је или да потпадне под анатему по примеру Оригена, Тертулијана, Тацитана, или да трули у рудоконјама и изгнању, по примеру Таназија великог и многих других исповедника вере. С прекраћењем васионских сабора на истоку, готово се сасвим прекинути развиће богословских наука. Опредељење сабора, збуну некако и опаса са свих страна богословствујући ум и он леже под овом стегом да би избегао претње и анатеме. Ми не говоримо о том, да ли се треба жалити на ту невољу или благодарити оцима цркве, који нас оградише од жалосних сумничења и слободњачења: може бити да у области мисли, као и на широком путу живота ускал врата ведѣтѣ вѣ жикотѣ вѣчнѣй, а слободно-произвољни широкѣй пѣтъ-вѣз пагѣбѣ. Ми просто и без сваких извода разгледамо историјско развиће идеје хришћанске слободе.

(Наставиће се.)

Исторички преглед српске цркве.

(Од С. Н.ћа)

XIV.

(Наставак.)

Прва половина четрнаестог века била је најславније доба за српску државу. Србија у то време била је прва

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

држава на балканском полуострву, и да је срећом краљ и цар њен Душан мало дуже поживео, можда би се и она политичка идеја, која води своје порекло још од Милутина, потпуно остварила и учинила, да Србија буде усредсређена тачка (центрум) политичког и црквеног живота свију јужних Словена. Турци тада неби могли доћи у Европу, нити би Словени балканског полуострва дошли у њихове руке, али срећа и овде непослужи Словене. — — — —

Душан, видећи моралну и политичку слабост Византије, још пре него што ће се венчати на престо српски, изјавио је ону исту мисао, коју је после свечано венчањем оправдао т. ј. мисао коначног одељења од Грчке и раширења граница државе српске. Он је имао већ у својим рукама: Албанију, Епир, Тесалију и сву Македонију — земље отете од грчког императора; али за потпуно остварење својих политичких планова и уједињења Грчке са Србијом, то није било доста. Њему је нужно било пре свега, да узвиси своју личност пред народом и суседима својим, за тим да потпуно обезбеди православље у Србији од насртања римске курије, па тек онда да прогласи независност Србије и српске цркве, од Грка. Дакле њему је нужно било да се најпре изнутра у самој држави осили и утврди, па онда да отпочне своје политичке планове остваривати, — што Душан и учини одма, чим ступи на престо српски.

Премда се црква још од св. Саве сматрала као независна, при свем том архиепископи њени, изабрани сабором српских јерарха, обично су утврђивани били у том звању од цариградског патријара. Душан је желео да сасвим ослободи српску цркву од те церемоније грчке. Осем тога да би утврдио за себе присвојени назив цара грчке земље, њему је нужно било да освешта ту титулу одма при венчању на царство, и то неким већим ауторитетом — патријаршким, ког у оно доба српска држава није имала. Употребити за тај посао цариградског патријара, Душан није ни мислио,

нити је опет могао. Зато негледajući на претње и проклетства, која га у Цариграду очекују, он заповеди 1346. год архиепископу охридском и српском, патријару бугарском, и свима епископима српским, да дођу на сабор у Скопљу, и ту изабран буде Јанићије (II) Призренац за патријара, а Пећ или Ипек, назначен буде за резиденцију новог патријара српског. Нови патријар српски одма венча Душана на царство и назове га: *цесарем ромејским и христољививим царем Македонским.*

Те исте године на сабору у Серезу, заповеђено буде свима епископима — Грцима, да изађу из Србије, будући је њихов утицај постао штетан за цркву и политику српску. Као главна побуна и узрок томе наводиле су се распре и свађе у Србији, које су они проузроковали, а поред тога још и то, што су се они без икаквог права титулисали (називали) *архиепископима свију Срба и Бугара.*

Истина, Душан није успео доћи до цели — он наскоро умре — али српски патријар од тог доба сматрао се као независни јерар у српској цркви. Ред ових патријара пружа се до 1765. године, кад је зваће то сасвим укинута у Србији.*) С једне стране интриге цариградског патријара, коме никако није ишло у рачун да српска црква буде независна од грчке, а с друге и сами патријари српски, сво-

*) По бератима турских султана, границе међу цариградским, и пећким (српским) и охридским патријаром стајале су овако: пећки патријархат граничио је с бугарским епархијама: видинском, нишавском (а не нишком), софјинском, пловдинском (филипопољском); дакле по једној линији с реком Тимоком и даље на Пирот, Радомир, Ихтиман и Самоков к југу до границе старог деспотства Угљешина; или на разлог а одатле покрај Некрокона, Мелиника, Петровића и р. Струмице на Вардар. Нижњи извор ове реке била је природна граница за сва три патријархата. Од Велеса до ушћа Вардара, све епархије на десно припадале су охридском, на лево патр. цариградским а Дрим, правцем од манастира св. Тројице на Каландоре и Велес, биле су по свој прилици границе међу охридским и пећким патријархатима. На Западној страни, патријар пећки није имао својих природних граница. (Гласник VIII. „О границама српских патријарштва.“)

ним пресељавањима у Аустрију, без сваке нужде и потребе, учинише, те српска црква потпадне под власт грчких фанариота, и достојанство патријара српског — та последња нада изумрлог Српства — продано буде патријару цариградском.

(Наставиће се.)

Вера и разум.

(По Силвестру.)

Има у свету много предрасуда, које се по кажда дуго и за много сматрају за праве и најочевидније истине — само зато, што их људи примају за такве, а неће да их претресу и измере сопственим својим умом и опитом. Оваквим се правом користе нарочито оне предрасуде, које иду у слози са духом времена, или стоје под заштитом људи, који више или мање имају уплив на мишљење других. Да би се човек ослободио од оваквог рода предрасуда, које владају у извесном друштву и сталежу нужно је да има не само начина но и смелости — *самостално и безпристрасно пронајазити истину* необзирући се на то, како су њу већ једном примили и признали други, нужно је да има слободе, да после — кад већ нађе правац, — одбаци предрасуде, и на место њих подметне истину, па ма да би зато и потребне биле повелике жртве од њега. Но чинити ово, наравно, није по себи лако; далеко је лакше ићи у слози са погледом и мњењем других, него ли се узвишавати над њима; далеко је лакше пристајати на готово па макар то било и лажно, него ли се борити, ићи против њега, — јер је лакше по готовом путу и у за стопце ићи за другима, него ли крчити нову путању, на којој нас може бити не само неби нико потпомогао, већ шта више, нашло, би се и таквих, који би се постарали да нас збуне, смету. Ево због чега се предрасуде, које трају у извесном друштву или сталежу, распростиру теко ласно, а требе сá тако мучно.

Но између других предрасуда, које нас тако примамљују и задобивају, и које се поред тога тешко истребљују, прво место заузимају предрасуде односно оцене самог разума. Кад у ове падне човек, тешко га је излечити. Од предрасуда ван *разума*, може да излечи разум; но од предрасуда, које се тичу самог *разума*, — ко ће да излечи? Нније ласно лечити себе самог.

К броју последњег рода предрасуда, спада и онај лажни поглед разума на самога себе, по коме он држи, да вера никако не одговара његовој природи, достојанству и позиву, да она насрће на његова законита права, од којих се он мора одрећи, ако хоће да дође у дружбу са њом, и која он, тобож, не може да сачува осем да се одвоји од ње.

Но да ли је то тако? Да ли одиста вера не може друговати с разумом? Да ли насрће на његова права, смета његовом полету, његовом развићу?

Разум познаје истине. Но почем се све истине не налазе у једнаком односају према њему, то их он непознаје једним и истим начином, већ различним.

Има истина које су саме по себи очевидне и несумљиве — као што су н. пр. аксиоме; њихову очевидност, њихову тачност види, тако рећи, опипава разум сам собом, без икаквог посредовања; — то су истине разума.

Има и других истина, које су готово тако исто очевидне разуму као и ове прве, но којих очевидност зависи од услова других истина: До њихове очевидности разум долази путем анализе, доказивања, — но опет зато *сам собом* ослањајући се јединствено на своје знање, на своје истраживање и проналажење. Ово су такође *истине* разума.

Има још истина, које се неби подале самом разуму, кад му неби други напоменули о њима, но у које он — кад му их други покаже — убеђује се оним истим начином, као и у пређвњим истинама, — непосредно, сам собом. И ово су још *истине* разума.

Има напоследку истина, које разум непосредно невиди нити испитује, — или зато, што сам није у стању да их испита, или зато, што су и саме истине таквог својства, да их он не може ни да испита; но опет зато он их зна, а зна их зато, што их је примио као готове истине, примио их од других из уважења према ауторитету, — примио их на веру. Ми нисмо у стању да се уверимо сопственим својим расматрањем о оним догађајима, који су се догодили пре једнога века или хиљаде година; но примамо их за несумљиве, за истините, ослањајући се на ауторитете самих историка, и наравно пазећи не историјску критику.

Ја не могу сам собом да се уверим ни о истини сувремених догађаја, којих нисам могао да будем очевидац; но помоћу поверења које ја дајем другима, тако могу да се убедим о њима, као кад би их видео својим сопственим очима. Ја нисам у стању да се уверим сопственим својим очима ни у то, да има Америке на свету, и може бити да нећу никад ни бити у стању да се могу о томе непосредно уверити; но ослањајући се на ауторитет других, ја сам тако убеђен да има Америке, као кад би сам у њој био и видео је сопственим својим очима. Ово су истине од вере.

Ево истина, које разум сам проналази, а једно и оних, до којих он долази опирајући се на веру. С првог погледа даје се видети, да нема ни противуречности ни стварне разлике међу вером и знањем. Знање и вера — то су један и исти разум стојећи само у разном положају, при разном додиру истине. У *знању* учествује разум, и у *вери* он такође учествује; тамо ради он с намером да позна истину, и овде дејствује он с том истом намером; там он долази до своје цели, и овде долази готово с таквом истом верношћу и несумљивошћу. Сва је овде разлика у томе, каквим путем и каквим средствима он долази до цели. У првом случају ради он сам, — у другом опире се он на ауторитете других; у првом случају ослања се он на самога себе, на

своје искуство; у последњем — на сведочанство других. Но да ли овде грешн разум кад он неради сам собом, већ се ослања на ауторитете других? Ни најмање! јер он ради то по разумном свом основу, по захтевању своје природе и својству саме истине, бирајући средства која су му могућа најбоља, за проналазак истине, и која — кад би одбацио, он би морао да се одрекне и од саме истине. Као што је паметно са стране разума да сам собом непосредно пронази и познаје оне истине, које може он да позна тим начином, — тако је исто паметно од њега ако се он служи ауторитетима других, у познавању оних истина, које он другим путем није у стању да позна.

После реченог да пређемо на веру *религиозну, откровену*, те да видимо како се она подудара с разумом.

Све што је казано о вери у опште и одношају њеном на разум, то се исто може рећи и за веру *откровену*. Као што се тамо разум обраћа на веру, осећајући непреодољиву унутрашњу своју потребу да зна осем оних истина, које он добива непосредно, — још и оне *истине*, које се примају само на веру, — тако је исто и овде. Као што се тамо он потчињава ауторитету, јер осећа у томе крајњу потребу, — тако је исто и овде: као што тамо он задржава своју слободу и начела разумности у одношају оних истина, које прима на веру — тако ти је исто и овде. Сва је разлика само у том, што му тамо за предмет вере служе истине којих се област подудара с облашћу предмета поретка природног, а овде су *истине*, које стоје више области овог природног поретка и течаја. Онамо се разум потчињава ауторитету људском а овде божанском. Да разгледамо мало изближе тај положај, какви заузима разум према вери *откровеној*.

Пита се: сазнаје ли разум ту потребу да истражује и познаје предмете надприродне, који састављају садржини вере откровене?

(Следује додаток.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ма како да је по изгледу неумесно ово питање, по оно може бити по најпрече са стране појединих нападача на веру, који су готови да одбаце ту потребу надприродног знања, те да тако одбаце и потребу саме вере. Најбољим одговором на питање: да ли разум сазнаје потребу у познавању предмета надприродних, — може да послужи одзив *свеопштег* разума и *сазнање* свега људства, које је свагда веровало, а и сада верује у свет натприродни, које се свагда упињало а и сада упиње да објасни, колико је могуће, тајне тога света. Ово је факт, који се не да ничим оборити. И сваки од нас носи и осећа у себи присуство тог света духовног, а у исто време и преку потребу — да се упозна са тим светом, — сваки, — који само стоји у свези с човештвом, као његов жив и сродан члан, и у ком није покварена већ правилно гајена и развита природа људска.

Наравно, сазнање ово — није на једнаком ступњу код свију: код једних је оно живље, а код других слабије, по главно је то, што га има. По овоме одрицати да није потреба познавати *истине*, које се односе свету надприродном значило би ићи, против разума *свеопштег* па и свог сопственог, — противоречити начелима и једног и другог; а ова неће дозволити себи здрави разум, који уважава себе, своја достојанства, своја права. Пажљиви к захтевању и к тежњи своје природе, он мора да призна и биће света натприродног па и неопходност да се упозна овим.

Даље, човек је суштаство слободно — разумно, дакле и наравствено: он мора да живи по сазнању своје цели и определења. Као суштаство слободно, он може да узме правац какак хоће, но као разумно — он мора да избере онај, који га води к својој цели. Да је човек суштаство слободно-разумно — то је факт, који неподлежи сумњи, а да је он дужан и обвезан да тежи к својој цели, то је неопходна последица првог.

Но где је и каква је та цель, којој мора да тежи чо-

век као суштаство слободно-разумно и наравтсвено? Доказивати, као што неки мисле, да је целъ човека, као суштаства слободно-разумног, у процесу мишљења и дејствовања у размени појава разума и воље — значило би ни најмање перешавати питање, него га само у форми измењавати. Решавати таквим начином питање, то је све једно, што и одговарати овако: целъ слободно-разумног суштаства састоји се у том, да буде слободно-разумно. Но пита се: каква је целъ процеса мишљења и дејствовања, те непрекидне размене појава умног и делателног живота? Живот духован?! Но каква је, да за питамо даље, целъ тог самог живота?! и т. д. и т. д.

Неспорна је истина, да се целъ и узрок налазе свагда у самом унутрашњем одношају и строгом споразумљењу између себе. Целъ је тамо — гди је и узрок. Какав је узрок онаква је и целъ. — А гди је узрок живота људског? Родитељи. Но гди је узрок њиног живота? У животу. А гди је узрок самог живота? Разум не може да се успокоји на другим узроцима, или боље рећи, условима, од којих свако узето засебно или све уједно, није у стању да да безусловног узрока, — док не призна апсолутног врховног виновника свега суштаствујућег. Ту је узрок човека, — ту је и целъ његова! Узрок је безначајан, и целъ је безначајна, — целъ, којој је дужан човек непрестано да тежи, и која се не може достићи у једном опредељеном периоду времена, као н. пр. у течају овог кратковременог живота, него се може достићи целим човештвом у продужењу целе вечности.

Да ли имају људи сазнање о овој безначајној цели? Имају безеумње. Она је тако оште за њих, као што је опште убеђење да имају разум и слободу воље, наравствену цену и значај. Наравно да сваки утолико сазнаје да има у њему идеал тог бесконачног савршенства, уколико је развито у њему чувство нараствено; јер у ком је ово чувство слабо развијено, тај слабо и осећа тај идеал у себи, као и напротив у ком је наравтсвено чувство и у опште сва духовна

страна живота правилно и довољно развита, у томе је и сазнање тога идеала веома дубоко и живо. Шта гони човека с развитим наравственим чувством, да непрестано и неуморно тежи к наравственом савршенству, негледећи на све и највеће препреке које га на том путу среташу, па ни на то, што је тај пут готово свагда пут најтежега крста, пут оскудице и туге, — шта, ако не *сазнање* бесконачног идеала, кога он види унапред, и у достижењу кога находи се сво савршенство и благо човека? Шта побуђује људе, да за љубав добротинства жртвују све земаљске интересе а често и сам живот. — ако не *убеђење*, да смрт не само непресеца тај њихов наравствени пут, но шта више, да их уздиже на пут бољи и савршенији, да их она не само не одваја од тог наравствено бесконачног идеала, но шта више, да их још боље к њему приближава?

Шта покреће човештво на путу његовог наравственог развића и непрестане тежње к савршенству? Сви виде и сви признају да човештво иде непрестано унапред, да непрестано тежи к савршенству. Но гди је циљ, ка којој оно иде? Овде на земљи? Но у таквом случају оно би морало скоро да је достигне и да заустави своје идеје унапред! Гди је тај идеал, коме оно тежи? Овде на земљи? Но у таквом случају морале би скоро да се задовоље тежње људске и да се успокоје. Но куда оно иде ако не к Богу, кад се ни начем земаљском и временом не може сасвим да заустави? к чему тежи, к чему се оно тако вуче, ако не ка највишем благу, изгледајући да у њему нађе спокојство и потпуно удовлетворење својим тежњама? Ако ко стане на онај неправилан поглед, да је идеал човештва овде на земљи и одбади веру у свет натприродни, онда ничим на свету неће моћи да објасни те унутрашње тежње и начела, које покрећу човештво, тај суштаствујући поредак ствари, — нарочито поредак наравствени, који носи у себи све оно, што је најлепше и најсавршеније у животу људства. Тада

он неће моћи да објасни ни ту непрекидну борбу добра са злом, у којој врло често ово последње триумфује над првим но при пуној нади да ће се искоренити ово последње и уздићи оно прво.

Но рећи ће ко: наши потомци достигнуће то овде — на земљи? Но нека је и тако! Али шта је из тога за нас, и за оне, који су живили пре нас? Оћемо ли ми и они, који живише пре нас, бити са тим подмирени? И чим би у таквом случају објаснили то опште уверење, да ће се доброчинство потпуно наградити, кад међутим на земљи престано нас пресретају примери: да добротинци трпе муке и патње, а људи порочни благују и уживају многа задовољства? Но одговориће: „ко раније или доцније, у човештву идеја правде и справедливости развиће се до тога, да ће сваки по својој заслуги добити оно, што му следује.“ Но да ли је то могуће? И ако је у могућности: то са шта су крива прошла поколења, која неживаше та преимућства, имајући права не њих? Са чим би се објаснила она свеопшта тежња к блаженству, она жеља достићи га, као и оно, што за овим теже не само они, који нигде ништа немају, већ и они, који се наслађавају свима земаљским благима? Или ће се неко заузети да доказује да су тежње свију људи — варљиве, да нема пред њима тог предмета и цели, који би одговарао њиховим стремљењима, и да се по овоме сви људи варају. Но како је то могло испасти, да се он један не вара? Ако нема истине код свеопштег разума, може л' бити да се наводи у разуму посебном? И зар није паметније одобрити да се он један вара, а да је на страни свију истина, — да свеопште тежње к бесконачном нису лажне — и да по овоме има заиста предмет, да има и права целъ која њима одговара, да има идеал бесконачан, који стоји више земље, више услова ово-временог живота?

И тако идеал бесконачног савршенства који стоји више свега земаљског и временог — јесте целъ човека! А како

треба да се односи човек према тој цели? Као суштаство слободно-разумно он мора к њој да тежи, он мора да да одговор да ли је к њој тежио и у каквом је степену била та тежња, — јер наравствено-разумно суштаство у исто је време и одговорно. По сили ове дужности, није ли човек обвезан да употреби сву могућу снагу, да се користи свима могућим средствима да постигне ту цель своју? На њему лежи дужност да живи у погледу на своју цель, да васпитава своју мисао, своја осећања, своју вољу с обзиром на њу; а све ово он није устају да учини без правог знања своје цели, свога бесконачног идеала. А кад је тако, то зар није разум дужан да се користи свима могућим средствима, да би придобио познање о цели својој? И ако он сам собом не може да дође до тога, то зар није дужан да потражи средства ван себе и да се помогне са овима, ако их већ има? Били било паметно са стране разума, да изгуби из вида ова средства или да их сасвим одбади? Нека разум сам по себи и неби био у стању да позна натприродан свет, но излази ли из тога да он и непостоји, кад га не може да обухвати разум? Зар неби то било налик на то, као кад би ја на том основу што не могу да видим сопственим очима Америку или други који део света — отпочео доказивати, да није могуће знати о њој ништа стварно, и да разбирати о њој значило би зидати празне маште, кулу у облаку и т. д.

(Наставиће се.)

Добра и рђава страна нашега свештенства.

(Продужење.)

Но рећи ће ко: „није истина да сви свештеници наши само зато *ишту* и *камче*, што их на то приморава нужда и оскудица: ми знамо свештеника, који имају огромна имања, па и лепе приходе парохиске, но опет зато у *искању* и *камчењу* нису ни најмање изостали од оних сиромашних, па ако

их нису у томе малко и претекли.“ Но ,ако је то истина, ако је та зараза код нашега духовенства општа, онда треба да се запитамо: откуд тај појав у свештенству нашем, и шта управо проузрокује да свештенство буде такво, а не другче? Васпитање, које му се у духовним заводима даје, није могло допринети, да се у њима образује таква ђуд. Јер ово, као што у предходном броју овог листа напоменусмо, не само није развијало у њима то грамжење и ненаситљивост већ шта више, кроз све године њиховога школовања, старало се да угуши у њима свако грамжење, сваку жажд за блага ово-земаљска, већ да развије колико је више могуће самопрегоревање и пожртвовање. Међу собом оно се такође није могло сдоговорити, да узме баш тај правац у животу друштвеном, а не други. А није ваљда ни Богом осуђено, да за грехове, своје, или својих старих, оно буде предмет исмевања и подсмевке. Ту морају бити неки други стварнији узроци, који произведоше код нашег свештенства такав појав... Да, ми морамо и овај општи појав код свештенства (ако т. і. буде општи) опет да објаснимо с оним истим, са чим смо објаснили и поједине појаве тога рода, а на име: да су и овде криви услови у којима се наше свештенство налази, и под којима оно зарађује себи и својој деци насушнога хлеба. Хоћете ли за то доказа, то ево их.

Ни један свештеник после свог рукоположења невраћа се у пуну кућу, у којој би имајући све и свашта, могао одма започети неки самосталан живот. И ако их има таквих, то је један на стотину. Други се рукополажу и одлазе на парохију, да започну тамо кућити кућу од а, в; јер нема там нигди ништа, што би за њих спремно било, и што би их изчекивало. Учитељу, како се већ одреди на дужност учитељску, одређен му је и квартал, и огрев, и слуга, па и башта, у којој он помоћу својих ђака може имати зелени преко цела лета, па и за зиму спремити. Чиновнику полицајном, који има потребу да живи у народу, и с народом,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

даје се такође правителствени квартир, огрев, па често и слуга. Код Руса, па ако се неварамо, и код наше браће Срба преко Дунава и Саве, одређује се и свештенику општинска кућа, која се зове „кућа парохииалног свештеника.“ Општина је дужна такву кућу свом свештенику не само начинити, но у току времена и поправљати и понављати. Осем куће, свештенику је код њих одређено до 30 плуга (а често и више) ораће земље, на којој он може и жито сејати, и сена наћи, и разну стоку патити. Истина, да ова кућа и ова земља није његова сопственост, нити може прећи у наслество, али је довољно, што свештеник за сво време свога живовања на парохии, располаже с њоме скоро као са својом сопственошћу. Па како се често догађа да највиша д. власт, имајући у виду слабо материјално стање свештеничко, оставља скоро свагда у истом дому свештеничком појединог од синова његових, то ретко кад тај општински дом, и та општинска земља, да не остају на векове у наслество деци свештениковој, као да би то била и сопственост. А шта налази за се наш свештеник у општини или у парохии својој, кад први пут дође у ову?*) Нигде ништа, као што и мало пре рекосмо! Њему треба да стовари где свој пртљаг, жену, па ако је дао Господ и дечицу. Но там ни куће, ни кућишта! Њему треба коњ и такум за коња, да на позив својих парохииана може стићи и тамо и амо по рапштрканој парохии својој, треба слуга да отимари коња и оседла; по у њега — ни коња, ни такума, ни слуге. Њему треба дан два ораће земље, да на први мах може држати бар једну кравицу око куће, или патити пилежа, почем тамо касапнице нема, нити је он у стању трошити сваки дан на касапници. Но он ни то нема. И што је главно: све ово он не само нема, већ често не може ни под кирију да нађе, па ни да купи, почем у селу сувишних кућа нема, а нема по кад кад ни

*) Ми овде имамо пред очима сељачко свештенство.

земље за продају у сред села; где би као по најбоље било свештенику настанити се, а да и неговоримо о томе, да и кад би је било, свештеник неби био на први мах у стању ни купити је. Па шта остаје свештенику после свега овог, кад он с једне стране има преку потребу у тако различним, по суштаственим стварима у први дан свог доласка на парохију, а с друге стране нема их, нити их може наћи под кирију, нити купити? Шта остаје?... наравно мољакати и камчити.

И он заиста почиње мољакати, камчити. Ево на прилику од једнога он измолио кућу да се настани за неко време, од другогадан до подне ораће земље да посади зелени, од једнога опет коња да се послужи, а од другога жита, сена и т. д.

Ево где је почетак, где је извор тој да речемо општој зарази, која се одиста примечава у животу свештеничком и после, кад би по где који од њих већ могли не мољакати и камчити. Јер први дани, први упечатци у друштвеном животу много чине, да се у младом, непоквареном служиоцу, развије таква а не другача нарав, такав а не другачи карактер. А можемо ли за ово кривити свештеника? Никада! Јер није ни мислити, да и он сам неби волео, даје се ко други побринуо о свему томе, у чему он има нужду, бар на први мах, па кад он дође, то да може започети своје друштено служење самостално, независно, као што то чине други народњи служиоци.

(Наставиће се.)

КОРЕСПОНДЕНЦИЈА.

Г. Папићу. Ваша беседа биће у своје време наштампана.

Уред.